

УДК 346.11

Олена Зельдіна,

доктор юридичних наук, професор,
завідувачка сектором проблем реалізації господарського законодавства
Інституту економіко-правових досліджень НАН України

Віктор Гришко,

провідний юрист Інституту економіко-правових досліджень НАН України

ПОНЯТТЯ ТА НАПРЯМИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ГОСПОДАРСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА

В статті проаналізовано наукову літературу, тенденції розвитку господарського законодавства, що дозволило нам запропонувати визначення терміна «модернізація господарського законодавства» з урахуванням переосмислення існуючих процесів і тенденцій еволюції та трансформації сучасного господарського законодавства. В роботі зазначено, що метою модернізації господарського законодавства є підвищення ефективності матеріальних і процесуальних норм. У процесі модернізації господарського законодавства необхідно створити науково обґрунтований і надійно керований правотворчий процес, який підняв би на новий якісний рівень правореалізацію. Для вирішення цієї задачі нами визначено напрямки модернізації господарського законодавства.

Ключові слова: модернізація господарського законодавства, ефективність норм права, правотворчість, правореалізація.

Необхідність збільшення інвестиційного потенціалу, а також переформатування економіки України на базі використання сучасних технологій вимагає новітніх підходів до господарського законодавства, що можливо реалізувати шляхом його модернізації. Модернізація господарського законодавства не є завданням виключно господарського права або навіть правової системи в цілому, її нагальність визначається потребами нинішнього соціально-економічного стану країни, для якого характерні такі явища, як неприпустимо низький рівень захисту права власності, дискримінація суб'єктів підприємницької діяльності й т. п.

У держави відсутня ефективна, заснована на соціальному консенсусі та відповідності сучасним потребам суспільства і принципам права модель взаємодії держави і суб'єктів господарювання. Та модель, яка сьогодні фактично склалася в цій сфері, заснована на ідеї, яка віджила себе, про допустимість прийняття державою економічних рішень, заснованих на разовому інтересі та використування права як «інструмент» для обслуговування будь-яких (у тому числі неправових) інтересів влади або осіб, які мають доступ до влади.

Моніторинг законодавства України

продемонстрував дві тенденції: з одного боку, зміст нормативно-правових актів не відповідає економічним процесам, які швидко змінюються, а з іншого боку, спроби унормувати ці процеси в економіці призводять до хаотичного наростання кількості нормативно-правових актів, причому ледь прийняті нормативно-правові акти обростають відразу великою кількістю поправок, змін і доповнень.

Таким чином, виявлення і осмислення новітніх, а також переосмислення існуючих процесів і тенденцій, які характеризують формування, еволюцію і трансформацію сучасного господарського законодавства зумовлюють потребу в розробці теоретичних і методологічних основ його модернізації.

Мета цієї статті дати визначення терміну «модернізація господарського законодавства» і виявити напрями модернізації господарського законодавства.

Модернізація (франц. Modernization, від moderne — новітній, сучасний) — це удосконалення, поліпшення, оновлення, зміна чого-небудь, приведення його до відповідності з сучасними вимогами і нормами, показниками якості [1; 2]. Фердинанд Тенніс вказував, що модернізація — перехід від спільноти до суспільства [3].

За останні кілька років термін «модернізація» широко узвичаївся і використовується у праві. Так, О. В. Малько і О. Ю. Саломатін розглядають модернізацію як історично тривалий і географічно розосереджений процес осучаснення права, пристосування його до реалій індустріального і постіндустріального суспільства [4]. За твердженням Г. В. Мальцева, щодо права, модернізація — це здійснення серії цілеспрямованих перетворень, результатом яких є поступове формування нової правової системи або поява у чинній системі нових якостей, рис або істотних ознак [5, с. 386—387].

Під модернізацією сучасного російського права Л. В. Голоскоков розуміє таку модернізацію, яка забезпечить хоча б у деяких сферах права відносно швидке, без істотного запізнення, правове регулювання суспільних відносин, регулювання в реальному часі або навіть випереджаюче регулювання окремих суспільних процесів, які тільки починають позначати свої тенденції і потребують завчасної корекції, а не виправлення їх *post factum*, як це відбувалося раніше і відбувається сьогодні [6].

Згідно з «Концепцією модернізації господарського законодавства на базі Господарського кодексу» (проект) [7] модернізація господарського законодавства передбачає не просто підвищення якості законодавства або додавання нових можливостей правового регулювання, а підвищення його ефективності за рахунок формування нових типів взаємодії. Автори Концепції вважають, що «все те різноманіття завдань, які необхідно вирішувати на нинішньому етапі, повною мірою охоплюється поняттям модернізація господарського законодавства. Тому є підстави вважати, що модернізація цього законодавства — це адекватна відповідь на ті виклики, які постали перед ним в сучасних умовах» [8].

Аналіз наукової літератури, тенденцій розвитку господарського права дозволяє запропонувати таке визначення терміна **модернізація господарського законодавства**: сукупність заходів, пов'язаних із поліпшенням, оновленням, доповненням, зміною норм господарського законодавства, які направлені на підвищення ефективності цих норм в новітніх умовах розвитку економіки держави.

Метою модернізації господарського законодавства є підвищення ефективно-

сті матеріальних і процесуальних норм. Аналіз законодавства і наукової літератури дозволяє розглядати ефективність законодавства як відображення відносин між фактично досягнутим результатом і задачами, для вирішення яких були прийняті відповідні правові норми. У процесі модернізації господарського законодавства необхідно створити науково обґрунтований і надійно керований правотворчий процес, який підняв би на новий, якісний рівень правореалізацію.

Таким чином, щоб забезпечити ефективність матеріальних і процесуальних норм, необхідний взаємозв'язок процесу правотворчості та правореалізації.

Забезпечити науково обґрунтований правотворчий процес можливо при дотриманні таких умов:

— правильний вибір мети, яка повинна бути досягнута у разі ухвалення норми права. Законодавець повинен чітко уявляти, що він хоче добитися шляхом ухвалення тієї або іншої норми права. При цьому мета повинна бути реально досяжною і відповідати рівню розвитку суспільних відносин. Необхідно також враховувати, що поставлена у нормі права мета повинна бути здійснена саме за допомогою правового регулювання;

— правильний вибір правових засобів для досягнення поставленої мети. Щоб мета була досягнута, необхідно мати адекватні засоби, які забезпечують цілісний вплив на господарські відносини.

Забезпечення якісного рівня правореалізації можливо при дотриманні таких умов:

а) своєчасне доведення норми до адресата. Часто на практиці має місце ситуація, коли правова норма доводиться до суб'єктів підприємництва через якийсь час після набуття її чинності, що суперечить законодавству України і не дає можливості своєчасно скоректувати підприємницьку діяльність, тому необхідно законодавчо забезпечити умови, які не допускають такого порушення законодавства;

б) створення спеціальних органів або наділення органів держави і посадових осіб відповідальністю за реалізацію правових норм. На сьогодні відповідальність державних органів і їх посадових осіб за неналежне виконання норм права неадекватна збитку, який наноситься неправомірними діями уповноважених органів і посадових осіб;

в) виділення необхідних фінансових коштів для реалізації норм права. Багато правових норм для їх практичної реалізації вимагають первинних витрат держави, що на практиці найчастіше не виконується;

г) забезпечення розрахунку економічного ефекту від реалізації норм права. Згідно із Законом України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» від 11.09.2003 р. [9] обов'язковою умовою розгляду проекту нормативно-правового акта є підготовка аналізу регуляторного впливу даного проекту. При цьому слід звернути увагу, що при розрахунку економічного ефекту необхідно враховувати як прямі показники, тобто засоби, які отримає держава від реалізації норм права, так і непрямі показники, тобто ефект мультиплікатора;

г) забезпечення стабільності правового регулювання. Ефективність правового регулювання залежить не тільки від якості правових норм, але й від умов, в яких функціонує право. Норми права, що постійно змінюються, негативно позначаються на економічному розвитку суспільних відносин, інвестиційному іміджі України;

д) своєчасна розробка механізму практичного застосування норм права. Для досягнення ефективності необхідно забезпечити своєчасне ухвалення норм права, їх актуальність за формою і змістом правового регулювання, інакше норма права залишається декларативною і не може бути реалізована або у процесі реалізації створюється стільки невирішених проблем, що суб'єкт підприємництва вимушений достроково відмовлятися від реалізації задуманого;

е) забезпечення гармонізації, уніфікації законодавства. На сьогодні ряд правових норм, регулюючих ідентичні правовідносини, знаходяться у різних законодавчих актах, а в ряді випадків суперечать один одному, що негативно впливає на процес правореалізації.

Для вирішення існуючих проблем щодо законодавства, яке регулює господарську діяльність, доцільно виділити такі напрямки модернізації господарського законодавства:

1. Забезпечення стабільності матеріальних і процесуальних норм. У законо-

давстві України закріплено принцип стабільності господарського законодавства, однак законодавець постійно цей принцип порушує. Для вирішення цього питання необхідно встановити відповідальність для суб'єктів законотворчості, які порушують принцип стабільності законодавства;

2. Виключення суперечливостей, невідповідностей норм господарського законодавства. Чинні норми господарського законодавства можуть різноманітно вирішувати одну і ту ж ситуацію у сфері господарювання, тому законодавець повинен провести роботи щодо усунення суперечливих норм права;

3. Забезпечення розумного балансу публічних і приватних інтересів у процесі прийняття законодавчих актів, які регулюють господарські відносини;

4. Виключення застарілих норм господарського законодавства, що забезпечить відповідність норм господарського законодавства сучасним тенденціям розвитку економіки України;

5. Забезпечення оптимального співвідношення законів і підзаконних нормативно-правових актів. З одного боку, на сьогодні існує велика кількість законів, до яких не прийнято підзаконні нормативно-правові акти, які забезпечують механізм реалізації цих законів, з другого боку, існує безліч підзаконних нормативно-правових актів, які регламентують одну і ту ж ситуацію і найчастіше суперечать один одному;

6. Зменшення кількості відсылних норм у нормативно-правових актах, що дозволить їх якіснішому застосуванню на практиці;

7. Ухвалення реальних, а не декларативних норм господарського законодавства. Норми господарського законодавства повинні не декларувати необхідність цих або інших заходів, а повинні визначати дієвий механізм регулювання ситуації;

8. Адаптація господарського законодавства України до законодавства ЄС з урахуванням специфіки господарювання в Україні, а також особливостей сучасного етапу функціонування економіки України.

Підводячи підсумок, необхідно зазначити, що модернізація господарського законодавства повинна забезпечити сучасні економічні процеси нормами пра-

ва, які дозволять вирішувати проблеми у сфері економіки на новому сучасному рівні та адаптувати господарське законодавство України до законодавства ЄС, що особливо актуально для сьогодення.

ПРИМІТКИ

1. Большая Советская Энциклопедия (в 30 томах) / гл. ред. А. П. Прохоров. — М., «Советская Энциклопедия», 1974. — Изд. 3. — Т. 16. — С. 402.
2. Украинская Советская Энциклопедия / гл. ред. М. П. Бажан. — Киев, «Главная редакция Украинской Советской Энциклопедии», 1981. — Т. 6. — С. 534.
3. Frisby D. Fragments of Modernity / D. Frisby. — Cambridge, 1986. — P. 9.
4. Малько А. В. Модернизация права в глобальном измерении / А. В. Малько, А. Ю. Саломатин // Модернизация права : зарубежный и отечественный опыт. Сборник научных статей. — Пенза : Информационно-издательский центр ПГУ, 2004. — С. 12—21.
5. Мальцев Г. В. Понимание права. Подходы и проблемы / Г. В. Мальцев. — М., Прометей, 1999. — 419 с.
6. Голоскоков Л. В. Проблемы модернизации российского права информационными средствами : постановка задач [Электронный ресурс] // Труды юридического факультета Северо-Кавказского технического университета : сб. научн. тр. — Ставрополь : СевКавГТУ, 2005. — Вып. 8. — С. 1—11. — Режим доступа : <http://www.bcstu.ru>.
7. Концепция модернизации хозяйственного законодательства на базе Хозяйственного кодекса Украины (Проект) // Економіка та право. — 2006. — № 2. — С. 5—16.
8. Там само. — С. 6.
9. Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності : Закон України від 11.09.2003 р. № 1160-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2004. — № 9. — Ст. 9.

Зельдина Елена, Гришко Виктор. Понятие и направления модернизации хозяйственного законодательства.

В статье проанализирована научная литература, тенденции развития законодательства, что позволило нам предложить определение понятия «модернизация законодательства» с учетом переосмысления существующих процессов и тенденций эволюции и трансформации современного законодательства. В работе отмечено, что целью модернизации законодательства является повышение эффективности материальных и процессуальных норм. В процессе модернизации законодательства необходимо создать научно-обоснованный и надежно управляемый правотворческий процесс, который поднял бы на новый качественный уровень правореализации. Для решения этой задачи нами определены направления модернизации законодательства.

Ключевые слова: модернизация законодательства, эффективность норм права, правотворчество, правореализация.

Zeldina Olena, Gryshko Viktor. Concept and direction of modernization of economic legislation.

The article analyzes the scientific literature, the development trend of the legislation that allowed the authors to propose a definition of the modernization of legislation with regard to rethink existing processes and trends in the evolution and transformation of modern legislation. The paper noted that the purpose of modernization of the legislation is to increase the efficiency of material and procedural norms. In the process of modernization of the legislation necessary to create a science-based and securely manage the law-making process, which would have raised to a new level realization of the right. To solve this problem the authors identified areas of modernization of the legislation.

Key words: modernization of legislation, the effectiveness of the law, lawmaking, realization of the right.